

RIZA MOLLOF

Ondokuzuncu asır Bulgaristan türk halk şairi Kurdoğlu Deli Mehmet

Bulgaristan Türklerinin kültür tarihine aydınlık serpecek, son beş yıl zarfında dialektoloji, folklor ve etnografik araştırmalarımızda kaydettiğimiz malzeme arasında, şimdiye kadar ilim âleminde adı geçmiyen bazı Bulgaristan (Rumeli) saz şairleri de yer almaktadır.

Bunlardan biri Kurdoğlu Deli Mehmet'tir. Bu halk sanatkârına dair ilk malûmatı, bu yıl haziran ayında muhterem misafirimiz leh türkolog'u prof. R e y c h m a n ile birlikte yaptığımız bir seyahat esnasında elde ettik. Onun ismini bize ilk olarak Plovdiv kazasına bağlı Ustina köyü türk mektebi müdürü Ali Mihlioğlu andı. Buraya ilâve ettiğimiz üç şiirini de kendisinden yazdık. Ali Mihlioğlu ve bazı diğer Ustina'lılardan öğrendiğimize göre Kurdoğlu aynı köyde doğup, Rus-Türk harbinden bir yıl evvel, yani 1876-de ölmüştür. Bura malûmatlarına göre 26 yaşlarında vefat etmiştir. Demek ki, doğum tarihi tahminen 1850-dir. Ölümünün sebebini soruşturduğumuz zaman aldığımız yeğane cevap „aşktan öldü” sözleriydi.

Kurdoğlu, gayet genç yaşta ölmesine rağmen, Plovdiv kazasına bağlı türk halkı ile meskûn köylerde pek meşhur bir halk şairidir. Buna rağmen hayatı hakkında kesin ve kâfi derecede malûmatlar sağlayamadık. Halihazırda Ustinada akrabaları da var. Lâkin onlardan da kat'i bir şeyler öğrenemedik. Kendisini tanıyan ihtiyarlar varmış, ne yazık ki, onlar son 15—20 yıl içinde ya vefat etmişler veya Türkiye'ye göçetmişler.

Ustina'da ve Kriçim'de bu halk şairi hakkında bir hayli rivayetler var. Bunların bazılarına göre, Kurdoğlu, başıbozuklarla savaşmış, „fukaraları kabadayılardan korumuş” mert ve cesur bir insandır. Öğrendiğimize göre köyünü terkederek „gurbet iller” dolaşmıştır. Kendisi irticalen şiir söylüyor, saz çalıyormuş. Ustası hakkında hiç bir şey bilinmiyor. Fakat „varmış” dediler. O devirde cenubî Bulgaristanın muhtelif bölgelerinde yaşayan başka saz şairleriyle karşılaştığına dair muğlâk söylentiler de mevcuttur. Kaydettiğimiz türkû hayatı hakkında biraz daha fazla aydınlık sağlar gibi. Bu türkûye istinaden askerlik yaptığı da meydana çıkıyor. İsmi geçtiği sevgilisi Emir, Ustina'lılara göre varlıklı bir aileden Emirzâde adında bir kızıdır.

Kurdoğlu'nun şiir repertuvarını bu gün tespît etmek hayli güç bir meseledir.

Bunun en esaslı sebebi elimizde bulunan veya ağızlarda dolaşıp ona ait olduğu söylenen şiirlerde isminin zikredilmemesidir.

Bu ise, şiirlerinin ağızdan ağıza intikalinde halklaşması, anonimleşmesi, değişikliklere uğramasına yol açmıştır. Bu tarafı, Ali Mihlioğlu ve başka Ustina'lılar da anlamış olacaklar ki, onların „artık mani halini aldığını” söylediler.

Kaydettiğimiz üç şiiri — türkü, koşma ve ağıt şeklindedir. Hece vezniyle ve saz şairlerinin eserleri tarzında vucuda getirilmişlerdir. Türkü, her halde, ilk şeklinde, beşli kıtalarla söylenilmiş. Son iki mısraın kıt'aların sonunda aynen tekrar edilmesi buna delâlet eder. Her ihtimale göre „Ah, benim Emirim” mısraı, zamanla ağızdan ağıza dolaşma prosesinde ilâve edilen bir unsur olsa gerek. Son iki mısraında onbirli hecelerin fazlaştırılmakla zedelenmesi ise, bu türkünün, anonimleşme yolu tutarak, halk türküleri makamlarına uydurulmasıyla izah edilebilir. Türküde, içli, mükedder bir his hakimdir. Bu haleti ruhiyenin sebebini, paylaşılmıyan bir aşkıta, askerliğin doğurduğu gurbetlik hislerinde arıyabiliriz.

Koşma, iki dörtlükten müteşekkil asıl eserin ancak bir kısmıdır. Onbir hecelidir. Burada da bir bezginlik hakim. Türkü'ye nispeten bu şiirde, halk şairinin daha büyük bir olgunluğu, bir ustalığı göze çarpıyor. Ne yazık ki, şiir tam değil. İkinci kıtanın üçüncü mısra'ı dillerde dolaşırken „seni severim” ifadesiyle „modernleştirilmiş” gibime geliyor. Zira, bu „değiştirme” şiirin his silsilesine uymadığı gibi, şairin ifade tarzından da uzak olmakla kafiye de bozuyor, basitleştiriyor.

Ağıt, beşli kıt'alarla söylenilmiş bir şekle maliktir. „Ha canım” mısraı her halde, makam icabı yine sonundan ekleme bir şey. Eser, tam kafiyesi ile dik-kati celbediyor, fakat vezni bozuk. İlk şeklinde duraksız sekiz hecele söylendiği besbelli olmakla, bütünlüğünde bu eser de halk ağızı makamı üzre fazla hırpalanmış.

Ağıt, kaydettiğimiz şeklinde, tamamıyla kişiliğini kaybetmiş, anonim halk edebiyatı mahsulleri kadrosuna dahil bir mahiyete haiz. Terennüm edilen hadisenin, kendi köylerinde vuku bulduğunu ve gelinin Kara Tahir (şimdi Yakim Gruevo) köyünden olduğuna dair bize ısrarlı teminat verilmemiş olsaydı, bu ağıt'ı, örülü his, dili, ifade tarzı, gayet bozuk ritmik şekliyle, hiç bir zaman şaire addedemezdik. Mevzuu, gençlerin gerdeğe kapanacağı gece güveğin hançerle vurularak, döşeğe kapanıp ölmesi üzredir ki, gelinin acıklı feryatlarını ifade eder. Biz, Doğu Bulgaristanda buna benzer hadiselerle ilgili söylenen bir hayli başka halk şiirleri de kaydettik. Bunların çoğu, mevzu itibariyle bazen bu ağıta benzediği gibi, kompozisyon itibariyle de aralarında bir yakınlık vardır. Hattâ, bazılarında, Ali'nin ismi aynen geçmektedir. Bunların bir kısmı, aynı bu ağıt'ın birer variantı mıdır veya halk şiiri an'anesi üzre bir yakınlık mı teşkil ederler — bu ayrı bir tetkike ait bir meseledir. Bu şiir hakkında söylenecek bir şey varsa, o da, şairin kişiliğini ifade eder bir tarzda değil, tamamıyla anonim halk mahsulleri an'anesine sadık bir surette yaratıldığı, şüphe götürmeyecek bir hakikat

olmasıdır. Bu vaziyet ise ağıtın, pek tabii, Kurdoğluna ait olduğunu büyük bir şüphe altında bırakır.

Netice olarak, Kurdoğlunun, aşık an'anesinden daha fazla, anonim halk yaratıcılığına yakın bir köy halk şairi olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Temmuz 1956

Türkü

Bir giderim, beş ardıma bakarım
 Gözlerimden kannı yaşlar dökerim
 hEm gurbetlik, hEm hasretlik çekerim
 Ah, benim Emirim
 Mavi gözlerin yaş dolsun, kan dolsun!
 Ben gidiyorum, Hasan kardaşım yâr olsun, eş olsun!

Boyu uzun, kavakları aşırır
 Mevl'am bizi gurbetlere düşürür
 Sâ olan başı karlı dâlar aşırır
 Ah, benim Emirim
 Mavi gözlerin yaş dolsun, kan dolsun!
 Ben gidiyorum, Hasan kardaşım yar olsun, eş olsun!

Emirimin belinde mavi kuşak
 Kısmet olsa birkeretçik' sarmaşsak
 Uzan bir defacık pencereden bak
 Ah, benim Emirim
 Mavi gözlerin yaş dolsun, kan dolsun!
 Ben gidiyorum, Hasan kardaşım yâr olsun, eş olsun!

Bu askerlik' tükenmedi Emirim
 Merhametsis olduunu bilseydim
 Dâlar aşıp izinli gelmezdim.
 Ah, benim Emirim
 Mavi gözlerin yaş dolsun, kan dolsun!
 Ben gidiyorum, Hasan kardaşım yâr olsun, eş olsun!

Koşma

(bir parça)

Şu karşiki dâda bir yuva yaptım
 Yalnızca içinde üç sene yattım
 Sabah^h sabah^h çıktım kanene baktım
 Eyledim gönnümü beyhude yere

Akşam olur, âlarım inim inim
 Kötü şeyler aklımdan geçiririm
 Birkeretçik desen seni severim
 Eyledim gönlümü beyhude yere!

Ağıt

Evlerimizin önü ide
 Idelerin dali yerde
 Çürüdü Alim kara yerde
 Kalk uyan Alim
 Sabah oldu nazlı yârim
 Hâ canım.

Öte baktım beri baktım
 Duva'ımı kendim attım
 Soyunup yanına yattım
 Uyursan uyan Alim
 Sabah oldu nazlı yârim
 Hâ canım.

Şafak pencereye düştü
 Yengeler kapıya üştü
 Bu ayrılık bize düştü
 Uyursan uyan Alim
 Sabah oldu nazlı yârim
 Hâ canım.

Evlerimizin önü fındık
 Fındın daline konduk
 Sözde biz de gelin olduk
 Uyursan uyan Alim
 Sabah oldu nazlı yârim
 Hâ canım.